

14-15. YÜZYILLARDA OSMANLI FETİHLERİ SIRASINDA AVRUPA'NIN SİYASÎ VE İKTİSADÎ DURUMU

Prof. Dr. ŞERİF BAŞTAV

Osmanlıların Avrupa'ya ayak bastıkları ve arkasından süratle ilerleyerek Balkanlar'da ve Orta Avrupa'da İmparatorluğun temellerini attıkları bir sırada Avrupa'da siyasi, iktisadi ve sosyal durum ne idi sorusuna cevap verecek bir araştırmaya bu güne kadar rastlayamadık. Hammer, Zinkeisen, Jorga gibi Osmanlı tarihlerinde, Türklerin fetihleri sırasında karşılaştıkları ülkeleri, onların siyasi ve sosyal durumlarını dağınık bahislerde ele alarak kısım kısım açıklamalara rastlanır. Zinkeisen bu konuda daha da faydalı olmaktadır. Ayrıca Delaville-Leroulx, Alexandrescu-Dersca, Gibbons, Elekes, Babinger ve Werner gibi araştırmacılar da konularıyla ilgili olarak Osmanlılarla temas halindeki devletlerin durumlarını izaha çalışırlar. Fakat mozaik şeklinde verilen ve birbirinden ayrı bütün bu açıklamalar, okuyanı aydınlatmakta fazla yardımcı olmamaktadır. Özellikle bu devirde Avrupa toplumuna hâkim bulunan fikirleri bir kül olarak anlamamıza yaramıyorlar. Bu sebeple, yıllarca evvel bu konuda başladığımız bir araştırmanın burada sadece bir özeti veriyoruz.

Bu kısa bildirimiz dahi, Osmanlı fetihleri sırasında Avrupa milletlerinin ne denli bir kargaşa içinde bulunduğunu, özellikle bütün Ortaçağ boyunca Avrupa camiasını yöneten Papalık ve İmparatorluk gibi iki büyük müessesenin tam bu sıralarda çözülme halinde bulunduğunu, eskiden bütün Hıristiyan âlemini birbirine bağlayan dinî duyguların zayıflayarak onun yerine millî ve mahallî devletlerin doğmakta olduğunu göstermeye hizmet edecektir. Osmanlı fetihlerinin başarı kazanmasında bu faktörlerin büyük ölçüde yardımcı olduğunu unutmamak gerekir.

*

Ortaçağ'da uzun süre Avrupa'nın kaderini elinde bulunduran papalarla imparatorların ortaklaşa idare ettikleri Hıristiyan camiasında hüküm süren Avrupa birliği fikri, 14. yüzyılda her gün biraz daha zayıflamış ve Avrupa hayatının günlük meselesi olmaktan çıkmıştır. Bundan böyle İmparatorun emirleri dinlenmez olmuş ve Avignon'a taşınarak Fransız

kırallarının nüfuzu altında yaşayan papalar da diğer Avrupa kırallarının gözünde itibardan düşmüş ve şüphe ile karşılanmışlardır. Avrupa birliği fikri geçmiş ve yerine millî teşkilâtlanma devresi başlamıştır. 14. yüzyılın en büyük hadisesini oluşturan *Yüzyıl Harpleri*, Avrupa'nın ilk millî harpleri olarak kabul edilir.

Daha *Dante* zamanında (1265-1321) Papalık, servetinin fazlalığından dolayı ahlakî çöküntüye düşmüş ve İmparatorluk da iktidarını kaybetmiş bulunuyordu. Bu hadiselerden uygulanan *Dante*, insanlığı selâmete götürmek için İmparatorluğu kuvvetlendirmek ve Papalığı da ilk çağlardaki gerçek din esaslarına göre arındırmak icabettiği kanaatini açıklamıştır; fakat artık Hıristiyan dünyasına yeni bir nizam vermek hususunda ileri sürülen bu fikirler tamamiyle mâziye karışmış, yeni kuvvetler, yeni fikirler ve yeni insanlar meydana çıkmıştı. İlim ve kültür de Papalığın inhisarından çıkarak lâiklerin eline geçer, ticaret ve sanayî sayesinde zenginleşen şehirli tabaka, sanat ve edebiyatı himayesine alır, *Chaucer*, *Froissart* ve *Boccaccio*'lar devri açılmıştır. Bu tarihten başlayan *Şizma* hareketi 1417'ye kadar sürmüş, Katolik Kilisesi iki düşman partiye ayrıldığından Lâtin Batı âleminin birliği yok olmak tehlikesi ile karşılaşmıştır.

Aslında bu harekette dinin hiçbir hissesi yoktu. İtalyanlar, parasına, nüfuz ve otoritesine muhtaç buldukları Papalığı İtalya'ya çekmeye çalışıyor, Fransızlar ise, ister Roma'da otursunlar, ister Avignon'da papaların bundan sonra da kendi menfaatlerine hizmet etmelerini istiyorlardı. Bu sebeple bu devirde Hıristiyanlar, Yahudilerle İslâm âlemi önünde gülünç bir duruma düşmüş bulunuyorlardı.

Hıristiyan âleminin bu kritik durumu karşısında, bir Sinod toplayarak Papalığı kontrol altına almak fikri doğmuştur. Bu sıralarda Papalığın fazla servet sahibi olmasına ve dünya işleriyle uğraşmasına karşı bir çok tarikat da meydana geldiğinden bu düşünceler Kilise Reformuna bir zemin hazırlamış bulunuyordu. Önce Paris Üniversitesinde doğan Sinod fikri gittikçe yayılmış ve tam bu sıralarda İngiltere'de *Lollardism cereyanının* başlaması da, zamanın serbest fikirli insanları arasında Ortaçağ Kilise tâlimatı ve bütün Kilise teşkilâtına karşı cephe alınması neticesini vermiştir.

Oxford Üniversitesi hocalarından *Wycliff* tarafından ileri süren bu fikirler, İngiltere'de büyük halk tabakası arasında da taraftarlar kazanmış ve bu hareket iktisadî ve içtimai hayatın yeniden kurulmasını hedef edindiğinden *Wycliff*'in bu fikirleri daha sonraki Reform hareketinin esas umdelerini oluşturmuştur. *Wycliff*'in tâlimatına göre, Hıristiyan dininin esasını teşkil

eden İncil'i halk dilinde yaymak gerekiyordu. Nitekim, devrin geleneğine tezat teşkil eden bu düşüncelerinden dolayı az sonra *Wycliff* Üniversiteden kovulmuş, fakat fikirleri yandaşları tarafından halk arasında yayıldığı gibi, İncil de İngilizceye tercüme edilmiştir. *Wycliff* zamanla bütün Kilise teşkilâtını tenkit etmiş, rahiplerin dünya işleriyle meşgul olamayacaklarını, meziyet sahibi bulunmayanların dinî merasimleri idare edemeyeceklerini öğretir ki, gerçekten bu sözleriyle *Wycliff*, 17. yüzyılın Reform taraftarlarından çok az farketmiştir.

Geniş halk tabakaları arasında yayılan *Wycliff*'in tâlimatı, 16. yüzyılda Protestan umdeleri İngiltere'ye sirayet ettiği zaman, bu fikirlerin halk tarafından çabucak benimsenmesi neticesini vermiştir. Sonradan İngiltere'den Çeklere geçen bu cereyan, orada büyük siyasî ve içtimâî hareketlere sebep olmuş ve *Konstans Sinod*'unda *Jean Huss* ateşe atıldıktan sonra taraftarları, onun fikirlerinde ısrar etmişler ve bu suretle uzun zaman Orta Avrupa'nın sulh ve emniyetini bozarak bütün Hıristiyan âlemini meşgul eden bir hadise halini almıştır.

Bu devirde Avrupa'da Kilise Reformunun gerekli olduğunda, idrâk sahibi herkes müttefik bulunmasına rağmen, din adamları arasında başlayan Sinod ve Reform fikri, çok çabuk devlet adamlarının eline geçerek siyasî bir mesele halini almış ve nihayet *Konstans Sinodu* (1417) Şizmaya güçlkle son verebilmiştir.

Bu sıralarda Papalık makamı boşalmış bulunmakla Kilise Reformu ve Papalık iktidarının daraltılması için güzel bir fırsat zuhur ettiği halde bundan istifade edilemedikten başka, bir İtalyan diplomatı olan ve Kilise geleneğine bağlı bir kimse olan *V. Martin*'i Papalığa seçmekle Sinod, kendisine büyük bir rakip meydana çıkarmıştı. Böylece Kilise Reformu projesi suya düşmüş ve İtalya'da iktidarını takviye etmek için Hıristiyan devletleriyle ayrı ayrı ittifaklarda bulunmaktan çekinmeyen Papa'nın önünde Sinod, silâhî elinden bırakmaya mecbur olduğundan *Basel Sinod*'u da Reform hareketini bir adım ileriye götürememiştir.

Tam bu zamanda İmparatorluğa seçilen *Sigismund*, Sinod'a ve Kilise Reformuna taraftar görünmek suretiyle Çek tahtını kolayca ele geçirebileceğini tasarlamıştı. İmparatorun yardımına nail bulunduğu müddetçe Roma'ya karşı ciddi bir kudret temin edebilen *Sinod* ise, 1445'de İmparator *III. Frederik*'in Papa ile anlaşması yüzünden Reform davasını tamamen kaybetti. Bu suretle Kilisenin kendi bünyesinde sinodlar yoluyla yenilik yapma gayreti de başarısızlığa uğramış oluyordu.

Papalık iktidarı, yine İtalyanlara geçmiş ve *Papa V. Martin* ile başlıca düşünceleri bir İtalyan devleti idare etmek olan papaların uzun silsilesi başlamıştı. Lâkin Papalık, eski mevkiine yerleşebilmek için Cumhuriyetçilerle mücadeleye mecbur olmuş ve gayelerine erişmek hususunda hiçbir vasıta ve işkenceden çekinmeyen *Restorasyon Devri* papaları buna muvaffak olmuşlardır. Böylece mahallî güçlüklerden sıyrılan Papalık, *Basel Sinodu*'nu dağıtmış (1449) ve İmparator *III. Frederik* ile vardığı antlaşma sayesinde kendini bütün Reform isteklerinden kurtararak 1450'de jübilesini kutlayan *V. Nicola*, uysal bir Hıristiyan âlemine huzur içinde bakma imkânını bulmuştu. Böylece Papalığa karşı açılan mücadele nihai olarak uzaklaştırılmış oluyordu.

Papalık ve Haçlı Seferi Fikri

Sona ermek üzere bulunan Ortaçağ Papalığı, Demokles'in kılıcı gibi başının üzerinde sallanan Konsil tehlikesinin korkusu içinde yaşadı. Fakat kilise Hükümetinin içine düştüğü anarşiden de faydalandı. Zira bu anarşi devrinde halk, bir otorite yokluğu hissetmiş ve *Ebedî Şehri* tekrar mamur görmek isteyenlerin sayısı da artmıştı. İyi bir idare sistemine malik bulunan Papalık, enerjik bir monarşi kurarak *Roma*'yı bir kültür merkezi haline getiriyor ve Kilise Devletinden bir İtalyan Kırallığı oluşturmaya doğru ilerliyor ve bu arada bütün Batı memleketleri üzerindeki üstün mevkiini tekrar elde etmek için de gayret sarfediyordu. Bu maksada erişebilmek için tuttuğu yol şu idi: *Batı'nın parçalanmakta olduğunu bilmezden gelerek "dinsizlere" karşı bir Hıristiyan dış siyasetini ayakta tutmak, o zaman Batı için hayati bir mesele olan Türk problemini üzerine almak, Haçlı Seferleri geleneğine dayanarak din savaşı fikrini genelleştirmek, bunu Kilise vasıtasıyla en küçük köylere kadar götürmek, Türklere karşı kazanılan zaferleri mübalağlı olarak değerlendirmek, hem başarıdan ve hem yenilgiden Türkler aleyhine açılan propagandada son haddine kadar faydalanmak.*

Bu izahattan da anlaşılacağı üzere Papalık, kendini Haçlı Seferleri fikrinin son mercii sayıyordu. Hıristiyan birliği fikrinin ve Türk düşmanlığının henüz yaşadığı bu devirde Papalık, bunlardan faydalanarak şuurulu siyasî bir idare kurmak emelindeydi. Türk harplerinde teşebbüsü elinde bulundurması için ise, Hıristiyan hükümdarları arasındaki anlaşmazlıkları gidermesi gerekiyordu. Haçlı Siyaseti, bu husustaki müdahaleyi haklı gösterecek ve Papalığın prestijini kuvvetlendirecekti. Devlet fikriyle din siyaseti birbirinden ayrılmadıkça, bu iki metodun sırayla uygulanması gerekiyordu.

Genel olarak Haçlı Seferleri devrinin *Âkkâ*'nın sukutuyla 1291'de sona erdiği kabul edilmesine rağmen, son yıllarda Geç Ortaçağ hakkında bir eser yazan *A.S.Atiya*, Haçlı Seferleri fikrinin Avrupa'da daha uzun zaman yaşadığını etraflı olarak göstermiştir. *Atiya*'nın fikirlerine göre, *Âkkâ*'nın sukutuyla Haçlı Seferleri fikri sona ermemiş, ancak yönü değişmiştir. Avrupa Hıristiyan ruhunun büyük bir tezahürü olan Haçlı Seferleri fikri, hiç şüphesiz Papalık ve İmparatorluk arasındaki rekabete paralel olarak zayıflamıştı. Papalık için bir dış politika meselesi olan Haçlı Seferleri, Avrupa devletleri için ancak zaman zaman bir hedef teşkil etmiştir. Bu itibarla, İslâmlara karşı girişilen bu hareket zamanla değişmiştir. 14. yüzyılın karışık tarihî hadiseleri arasında Haçlı Seferi fikri bazıları tarafından itham ve bazıları tarafından da teşvik edilmişti. Bu fikri canlı tutan âmiller arasında, o sırada *Yakın-Doğu*'da ve Avrupa'da vuku bulan olaylar, Papalık, tarikatların faaliyetleri ve hepsinden de çok *Arz-ı Mukaddes* hacılarının Avrupa'da giriştikleri propagandalar sayılabilir. 14. ve 15. yüzyıllarda Doğu Hıristiyanlarının *Memlûk* ve *Osmanlı* idaresi altına girmesi ve hele Osmanlıların Avrupa'nın merkezine doğru süratle ilerlemeleri, Avrupa'yı kurtarmak için bir Haçlı Seferi tertip etmek lüzumunu kuvvetle hissettiriyordu.

Şizmaya ve kuvvetli Reform hareketlerine rağmen, Papanın gözleri önünde hâla bir Haçlı Seferi fikri dolaşüyor ve *Tatarları* Hıristiyan dinine kazanmak düşüncesi sürüp gidiyordu. *Geç Ortaçağ* tarikatlarıyla doğudan dönen seyyah ve hacılar dışında, memleketleri Müslümanlar tarafından ellerinden alınan kırallar da mühim propagandalar yapıyorlardı. Bütün bu propagandalara rağmen, Batı'nın o devirdeki karışık siyasî durumundan dolayı, Haçlı Seferi fikri yine de başarısızlığa uğruyor ve bunun dışında o sırada Mısır ile Türkiye'nin sahip buldukları kuvvetli içtimai ve özellikle askerî teşkilât da, Hıristiyanların başarılarına engel oluyordu. Mısır ile Türklerin Hıristiyanlara karşı kazandıkları başarılar, Doğu'da Hıristiyanlara karşı ortaya çıkan bir reaksiyondur. Zira, *Filistin* Müslümanlar tarafından da mukaddes bir yer sayılıyordu.

İslâmiyetin bu karşı taarruzları sırasında Batı'da, derhal harekete geçmek icap ettiği çok iyi anlaşılıyordu. Ortaçağ muhitinin yüksek veya alçak, dinî veya lâik sınıfların hepsi, İslâmlara karşı propaganda hareketine katılmak ihtiyacını duymuş, lâkin bu gayretlerden ancak bazı Hıristiyan prenslerinin mevzii başarıları görünmüştür. 1365 *İskenderiye* seferiyle 1396 *Niğbolu* seferi böyle bir hareketin neticesiydi. *Niğbolu* seferinin gayesi, yalnız Balkan Müslümanlarını ezmek değil Kudüs'e kadar gitmekti. Fakat

Avrupa'nın bundan sonraki Haçlı Seferi mahiyetindeki hareketleri mevzii olduğu gibi *Arz-ı Mukaddes*'i geri almak için yapılan milletlerarası sefer vasfını da taşıyor ve sadece nefis savunması için girişilen hareketlerden ibaret bulunuyordu. Macarların Türklerle boğuşması bunun belirgin örneklerinden biriydi.

Paleologların Lâtin İmparatorluğuna nihayet vererek hayata kavuşturdukları Bizans, mezhep ve müesseselerin mücadele safhası olmuş ve yerli Rumların Lâtinlere karşı duydukları nefret son haddini bulmuştu. Rumların büyük bir kısmı Türk hâkimiyetini Lâtin istilâsına tercih ediyordu. Zira, Türklerin herkes tarafından bilinen dinî müsamahaları, Rumlara kiliselerini kurtarabilecekleri intibasını vermişti. 13. yüzyılda henüz büyük bir kısmı pagan olan Moğolları Hıristiyanlığa kazanmak için sarfedilen gayretler, Müslümanların zaferiyle neticelenmişti. 1405'de *Timur*'un ölümüyle İmparatorluğunun dağılması ise, Hıristiyanların ona besledikleri ümitlere de nihayet vermekteydi. Bundan başka Batı âleminin uzun zaman saplanıp kaldığı *Arz-ı Mukaddes*'i kurtarmak fikri, Türklere karşı dikkatli ve sistemli bir savaş tertibine engel olmuş ve Türk muharebeleri, feveran kabilinden doğan ve bir çok noksanla dolu teşebbüsler halini almıştı. Bu hareketler ancak Macaristan'da Türklere karşı ciddi bir hudut mücadelesinin başlamasına kadar sürmüştür.

14. yüzyılın Haçlı Seferi gayretleri, devrin zihniyetinde değişiklik husule geldiğini, bundan böyle bütün Hıristiyanları mukaddes bir gaye uğruna birleştirmenin imkânsız olduğunu, kısmî girişimlerin ise, hezimetle sona ermeye mahkûm bulunduğunu açıkça göstermişti. 14. yüzyılın sonundan itibaren, Türkleri dinî mahiyette büyük bir milletlerarası işbirliğiyle yok etmek veya hiç olmazsa Avrupa'dan çıkarmak gerektiği düşüncesi Macaristan'da daimi surette yaşamış, özellikle *Hunyadi* ile oğlu *Mátyás*'ın şahsiyetleri, Hıristiyan âleminde ortak bir takdire mazhar olmuştu ki, bu sebeple Macaristan'a Hıristiyanlığın müdafaasında önderlik vazifesi verilmişti.

14. yüzyılın nafîle geçen denemeleri, papaları yine de ümitsizliğe düşürmemişti. Rönesans devri papaları için Türk meselesi, mevkilerini sağlamlaştırmak ve iç zaafalarını örtmek yolunda bir âletti. Bu düşünceler dışında, İslâmlara karşı gerçek bir kin besleyen İspanyol Papa *III. Calixtus*, Geç Ortaçağ papaları arasında acaip bir simâ idi. 1455'de *III. Calixtus* adıyla papa seçilen *Borgia*, İspanyolı tanınmış bir ailedendi. Aslen hukukçu olan *Borgia*, bir ara piskoposluk yapmıştı. Papalığın bir yabancıya eline

geçmesinden memnun kalmayan İtalyanlar arasında, bütün kuvvetiyle Türklere karşı mücadele edeceğini ilân etmesi, Roma'da bir sempati uyandırmıştı: Türklere karşı harbedecek ve Türklerin elinden İstanbul'u geri alacaktı. *Borgia* Rönesans taraftarı sayılamazdı. Zira, selefleri tarafından başlanan Rönesans hareketi onun zamanında duraklamıştı. Edebiyat ve sanatlara sarfedilecek paranın Türklere karşı açılacak mücadeleye tahsis edilmesini tercih ediyor ve hayatının en büyük gayesinin Türklere karşı mücadele etmek olduğunu söylüyordu.

Bu esnada Batı'nın durumu çok karışık. Müslüman Türklerin Avrupa'nın içine doğru temkinle ilerlemelerine rağmen, Batılılar birbirleriyle mücadelede devam ediyorlardı. İstanbul'un Türklerin eline geçmesiyle, yalnız Hıristiyanların Doğu'daki menfaatleri zarar görmeye kalmamış, Akdeniz'in emniyeti de sarsılmıştı. Fatih Sultan Mehmed, her fırsattan faydalanarak hâkimiyetini genişletmekteydi. Fakat, bu ciddi tehlikeye rağmen Hıristiyan prensler, Avrupa'nın taliyle meşgul bulunuyor ve aralarındaki anlaşmazlıklar onları bir Haçlı bayrağı altında birleşmekten alıkoyduğundan bu meseleyle sadece Papalık ilgili bulunuyordu.

Bütün Hıristiyan âlemi kendi menfaatleri peşinde koşarken, hâla universal olmak iddiasında bulunan Papalık, "din düşmanlarını" unutmuyor ve İstanbul'un kaybını vaktiyle Kudüs'ün sukutunda olduğu gibi, kendi emellerine âlet olarak kullanmak istiyordu. Haçlı Seferi fikri, *Calixtus*'un şahsında en hararetli mümessilini bulmuştu. Nitekim, Papalık mevkiini işgâl ettiği zaman şöyle yemin etmiştir: "Ben Papa III. Calixtus vaadediyor ve örnek veriyorum ki, dünyanın ordularına kendi kanımı katmak suretiyle ve aziz kardeşlerimin yardımıyla İstanbul'u geri almak ve esarete bulunan Hıristiyanları kurtarmak, hakikî dini tesis etmek, Doğu'dan dinsiz Muhammed'i yok etmek için and içiyorum. Kudüs seni unutursam dilim tutulsun! Allah bu uğurda yardımcım olsun! Amin!"

Papa'nın bu azimli hareketi, İspanyol olmasından ileri geliyordu ve 700 senelik Arap-İspanyol mücadelesi, *Calixtus*'un ruhuna ve İspanyol halkına bu karakteri aşlamıştı. Onun için, bütün Hıristiyan âlemini *Hilâle* karşı ayaklanmaya teşvik ediyor ve bu iş onun birinci derecede uğraşısı olmuş bulunuyordu.

İmparatorluk

Hohenstaufen ailesinin son hükümdarı *II. Frederik*'in 1250'de ölümüyle, Mukaddes Roma-Cermen İmparatorluğu fiilen tarihe karışır. Bu tarihten sonra, İtalya'da Alman hâkimiyeti de süratle zayıflar ve bu zamandan itibaren Roma'da Papanın elinden imparatorluk tacını giymek için gelen Alman kırılları, İtalyan topraklarından sadece bir misafir gibi gelip geçer ve 14. yüzyılın ilk yarısında *VII. Henrich* ile *Bavyeralı Louis* hariç, bundan sonra İtalya'yı ellerinde bulundurmamak tecrübesinde dahi bulunmazlar. Her ne kadar, İmparatorluk tacı, bundan sonra da Alman kırıllarının başını süslemekte devam ederse de, bu sadece muhtevasız bir sembolden ibaret kalır. Alman kırılları yalnız Almanya'yı alâkadar eden bir siyaset takip ettiği gibi, İtalyanlar da gittikçe bağımsızlık kazanmış ve iktidar kısmen papaların, kısmen de bağımsız sítelerin ve Güney-İtalya'daki Sicilya Kırallığının eline geçmiştir. Almanya'daki müstakil beylerin ve eyâlet idarelerinin kuvvetlenmesiyle Kırallık son derece zayıflamış Papalık ise, bu durumdan azamî derecede faydalanmayı ihmal etmemiştir. Almanya'nın idaresi, bundan sonra da mahallî birliklerin idaresine tâbi bulunur.

Papa X. Grégoire'ın isteği ile Alman elektörlerinin 1273'de *Habsburg Rudolf*'u Alman kralı seçmeleri, Orta-Avrupa tarihinde yeni bir devrin başlangıcı olur. Papanın gayesi, İtalya'da fazla kuvvetlenen ve Papalık makamı için tehlikeli olmaya başlayan Napoli kralı *Charles Anjou*'ya karşı, Alman kiralını bir denge unsuru olarak kullanmaktı. Fakat İtalya'ya karşı bir alâka duymayan *Rudolf*, Papalık lehine İmparatorluğun İtalya'daki arazisini terk etmiş, buna karşı Almanya'daki İmparatorluk arazisini ele geçirmeye dikkat etmiştir. *Rudolf*, Çek kralı *Ottokar*'ın elinden Avusturya'yı almak suretiyle *Habsburg* hâkimiyetini kurmuştur ki bu hâkimiyet I. Cihan Savaşına kadar sürecektir.

Almanya'da bundan sonra da devletin selâmetini düşünmeyen mahallî prensler, rahipler ve şehirlerle küçük soylular hüküm sürmüşlerdir. Lâkin bütün zaafıların esasını, elektörlerin hodgâm politikası teşkil eder ve bunlar kiral namzedinin zayıf ve kendi arzularına hizmet edecek birisi olmasını tercih ederler. Elektörler, İmparatoru devlet hudutlarının bir köşesine sıkıştırdıkları ve Alman işlerinden başka meselelerle meşgul ettikleri zaman huzur duymuşlar ve Almanya için bir millî bir kiral değil, bir Diyet reisi aramışlardır.

I. Albert Habsburg'un (1298-1308) enerjik idaresi kısa sürmüş ve bundan sonra artık Almanya, Fransa'nın yüz yıl önce gerçekleştirdiği merkezi

idareden mahrum olarak yaşamıştır. Almanya'da babadan oğula intikal eden bir devletin kurulabilmesi için daha bir yüz yıl beklemek gerekmiştir. *I. Albert Habsburg*'un ölümünden sonra (1308), *V. Albert*'in 1438'de Alman tahtına çıkmasına kadar geçen zamanda, iktidarı elinde bulunduran *Luxembourg Hanedanı*, Papa *V. Clemens*'in (1305-1314) gittikçe artan Fransız nüfuzuna karşı, Fransızların İmparator namzedi *Charles Valois*'ya karşı rakip olarak meydana çıkardığı *VII. Henrich* ile başlar (1308-1319). Seçilmesinden az sonra bu zat Çek tahtını da ele geçirmiştir. *Henrich*'nin ölümü ve oğlu *Jean*'ın küçük yaşta olması sebebiyle *Luxembourg Hanedanının* namzedi olarak tahta çıkan *Louis Wittelsbach* (1314-1347), hâkimiyet meselesinde Papa ile şiddetli bir mücadeleye girişmiş ve bunun sonunda İmparatorluk kesin bir yenilgiye uğrayarak tarihe karışmıştır. Çok geçmeden, *Avignon*'daki ikameti esnasında tamamen itibarını kaybeden Papalık da, aynı akibete uğruyor ve bu suretle de 14. yüzyılın ortasında, Ortaçağ müesseselerinin başı olan bu iki teşekkül inkiraz buluyordu. *Louis*'nin Papalık ile giriştiği bu mücadele sırasında Alman içtimai sınıfları da kiral tarafını tutmuş ve böylece ilk defa siyasi hayata girmişler ve başlamak üzere bulunan Yüz Yıl harplerinde *Louis*'nin Fransızlara karşı İngiltere'yi tutması mevkiini sarsmış ve *Luxembourg Hanedanının*dan *Jean*'ın oğlu olup Fransız terbiyesi görmüş bir prens olan *IV. Karl*'ı (1348-1378) iktidara getirmişti.

Şahsiyet sahibi bir hükümdar olan *Karl*, Almanya'nın ilk hümanist hükümdarı idi. *Petrarca* dahil, zamanın bütün hümanist ve edibleri onun muhitinde yaşarlar. *Altın Ferman*'ı ile (1356) de Anayasaya kararlılık sağlayan *Karl*, devlete haysiyetini iade ederek Roma hukukundan esinlenen merkezî bir idare kurmayı ve elektörlerin keyfi idaresine nihayet vermeyi düşündü. Lâkin, yeni ve içtimai sınıflara dayanan bir devletin kurulabilmesi için, 15. yüzyılda büyük ölçüde Reform hareketlerine ihtiyaç vardı. Papanın yardımıyla 1355'de İmparator olan *Karl*, mevkiini sağlama bağladıktan sonra hissettirmeden Papalıktan yüz çevirerek elektörlerden oluşan *Diyet İdaresine* döndü; *Altın Ferman* kiral seçme hakkını elektörlere tanıdığından *Karl*, *Louis*'nin şiddetli mücadele ile elde edemediğini, Papanın "tasvip hakkını" sükûtle geçmek suretiyle atlatmıştı. Böylece İmparatorluk, adeta Papadan ayrılış ve Alman İmparatorlarının Papadan taç giymeye ihtiyaç görmeyecekleri zaman da çok yaklaşmıştı. Bu sırada vaziyetin çok müsait bulunmasına rağmen, realist bir hükümdar olan *IV. Karl*, sadece İmparatorluk unvanıyla yetinmiş ve İmparatorluğu fethetmek için hiçbir alâka duymamıştır.

1378 yılında *Karl*'ın ölümü üzerine yerine oğlu *Venzel*'in geçmesi, İmparatorlukta iki yüzyıldan beri görülmemiş bir hadisedir. *Venzel*, 17 yaşında bulunmasına rağmen, zeki ve devlet işlerinde tecrübeli bir kiralıdır. Bohemya kralı olarak hâkimiyetinin ilk yıllarında başarılı işler gören *Venzel*, İmparatorluk idaresinin ağır yükleri altında acz göstermiş ve hükümdarlığı utanç verici bir tarzda sona ermiştir. Nitekim, *Venzel* 1382'de *Büyük Lajos*'un ölümüyle boşalan Macar taht kavgası etrafındaki mücadeleye girişmiş ve *Lajos*'un büyük kızı Maria ile evlenen kardeşi *Sigismund*'a Macar tahtını sağlamıştır. 1411 yılında Macar kralı *Sigismund* Alman kralı seçiliyor, fakat 15. yüzyılda Alman kralı büyük müşküllerle karşı karşıya bulunduğundan memleket anarşi içinde çalkanıyordu. Her tarafta adaletin yokluğu hissediliyor ve huzur ve emniyete rastlanmıyordu.

Sigismund, birçok reform vaatmiş, fakat yerine getirememiştir. Zira *Sigismund*'un Avrupa ölçüsündeki meseleleri buna imkân vermez. Bu sıralarda karşılaştığı meselelerin başında *Türk tehlikesi* gelmektedir. Ankara Muharabesinin sebep olduğu karışıklıklardan çok çabuk sıyrılan Türkler, *Çelebi Mehmed*'in idaresinde Eflak işlerini tanzime ve Tuna üzerinde tahkimat yapmaya başladıkları gibi, *Venedik* de devamlı olarak *Sigismund*'un rahatını kaçırmıştır. Tam bu sıralarda, Orta-Avrupa'da yirmi yıl kadar süren ve şiddetli sarsıntular meydana getiren *Hussit Meselesi* ortaya çıkar. Bu esnada Bohemya kralı bulunan *Venzel* vefat ettğinden (1419), *Hussit Meselesini* halletmek de *Sigismund*'a düşer. *Sigismund* bu hususta Hıristiyan âleminin yardımına güvenmekle beraber *Hussitlere* karşı giriştiği mücadele uzun ve felâketli olmuş ve bu harpler, *Sigismund*'un iyi bir kumandan olmadığından yeniden meydana çıkarmıştır.

Halbuki *Hussitler* bir ideal için, ilâhî hakikat uğruna ortaya atıldıklarından yenilmesi güç bir kuvvet halini almışlardı. Üstelik, mükemmel bir kumanda ile eksiksiz bir harp taktiğine sahiptiler. *Sigismund*'un başarısızlıkları Almanya'da krala karşı büyük bir memnuniyetsizlik uyandırmış ve Osmanlı tahtına çıkan *II. Murad* da, Eflak ve Erdel'e taaruzlara başlamıştı. Aynı zamanda Lehistan'a, Bohemya'ya ve Türklerle karşı muharebe zorunda kalan *Sigismund*'un Almanya'da itibarı sarsıldı. Lâkin, bu zorluktan sıyrılmak için büyük diplomatik faaliyetlere girişen *Sigismund*, büyük bir diplomat olduğunu gösterdi. Kuzeyde *Hussit* akınlarının pek sıklaştığı bu sırada güneyde Türk tehlikesi tehdide başladığından *Hussitlere* karşı ciddi bir tedbir alınmadı. Nitekim, 1428'de Türklerle kesin bir karşılaşmaya karar veren *Sigismund*, *Güvercinlik*'de ağır bir yenilgiye uğradı.

Uzun süren bocalamalardan sonra, *Basel Sinodu*, Hussit meselesini halletmeyi başardı ve *Sigismund* 1436'da, ağabeyinin ölümünden 17 yıl sonra Prag'a girebildi. Yorucu bir gayret neticesinde 1433'de, *İmparatorluk tacını* da elde eden Sigismund, Papa tarafından Venedik ile de barıştırıldı. *Sigismund'un* Alman İmparatoru tacını giymesi, Macaristan'da Alman politikasının başlangıcı demek oluyordu. Bu ihtiyacı hissettiğinden olacak Sigismund, kendisine damat olarak Habsburg Prensi *Albert*'i seçmiştir ve bu hareketinde, Türklere karşı yalnız Macaristan kuvvetleriyle karşı koyamayacağını anladığı ortaya çıkıyor. Böylece *Sigismund*, İmparatorluğun kuvvetleriyle birleşmek suretiyle Macarların Türklere karşı koyabilecek bir kudrete sahip olacaklarını düşünmüştür.

1291'den 1437 yılına kadar geçen birbuçuk asırlık bir zaman zarfında, Habsburgların iktidardan uzak kalmaları kendileri için ilâhi bir lütuf olmuş ve bu müddet içinde Almanya'da zengin mülklere sahip olmak suretiyle mevkilerini kuvvetlendirmişlerdir. Nitekim, *V. Albert* zamanında ellerine geçirdikleri tacı bir daha ellerinden bırakmamış ve I. Cilan Savaşına kadar muhafaza etmişlerdir. *V. Albert*'in (1437-1439) çocuk bırakmadan ölümü üzerine, İmparatorluğa Habsburg ailesinin en yaşlı âzası olan *III. Frederik* seçilmiştir. *Frederik*'in uzun süren idaresi sırasında (1440-1493), memlekette her hangi bir değişiklik olmamış, mevcut anarşi devam etmiş, Diyet de soyluların zıt menfaatlerinin çatışması yüzünden işleyemez bir hâle gelmişti. *Albert*'in ölümünden sonra Bohemya ve Macaristan yeniden istiklâllerine kavuştuğu halde, Almanya birbirleriyle mücadele eden birçok beyliğin ülkesi hâline geldi.

İnatçı, diplomaside mahir, uzun ömürlü bir adam olan *III. Frederik*, İmparatorluğun Habsburgların elinde kalmasını sağlayabilmişse de, Almanya'daki anarşi ve kaynaşmalara, İmparatorluğun doğu hudutlarını tehdit eden İslav, Macar, Türk taaruzlarına karşı ciddi bir tedbir alamamış, *Albert*'in tahtı etrafında zuhur eden kavgalar sırasında da azimli hareket edememiştir. Devamlı olarak maddî darlık içinde olan *III. Frederik*, bağımsız davranamamış, hatta Avusturya'daki isyan hareketlerine karşı bile köklü mukabelede bulunamamıştır. Modern bir İngiliz tarihçisinin çok güzel ifade ettiği gibi, hayatının esas prensibi hareketsizliktir. Bu sıralarda İstanbul'u zaptederek Macaristan hudutlarına taaruza başlayan ve Avusturya'ya doğru ilerleyen Türklere karşı, *Papa III. Calixtus*'un teşvik ve yardımlarıyla *Capistrano*'nun idare ettiği Kilise mensupları hummalı bir faaliyet gösterdikleri halde, Alman İmparatoru *III. Frederik* ve diğer Alman prensleri hareketsiz kalmışlardır. *III. Frederik*, Roma'da taç giyen son Alman

İmparatoru, Avrupa'nın en mühim merkezlerinin birinde, tarihin en mühim zamanlarında 50 yıldan fazla hüküm süren, fakat hemen hemen hiç bir icraatı görülmeyen bir hükümdardır.

Buraya kadar verdiğimiz izahattan da anlaşılacağı üzere, 14 ve 15. yüzyıllarda Almanya, umumî emniyet ve adaleti yerine getirmeye muktedir bir kırıaldan mahrum, muhtelif prensliklere bölünmüş, anarşi içinde bir ülkeydi. Bu sıralarda İmparatorluk, bir Haçlı Seferini tertip ederek bunu başarıya götürmek için gerekli para ve insan kudretine sahip değildi. Babadan oğula intikal eden ve belirli bir fikir etrafında toplanan bir yönetimden de mahrumdu. Bütün Hıristiyanlar üzerinde hegemonyaya sahip bulunan Papalık ve İmparatorluk mefhumları, henüz hukuken yaşamakla beraber, artık mânası çok değişmiş, dünya idaresinin üniversal olması gerektiği fikri Geç Ortaçağ'da tamamen içi boş bir mefhum hâlini almıştı. Nitekim, Papalık ve İmparatorluk arasındaki münasebetlerin bozulması, Batı'nın bütün müesseseleri üzerinde de tesirini göstermiştir.

Avrupa'da Millî Kırallıkların Teşekkülü

ve

Haçlı Seferleri Fikri

14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın başı, Papalık ve İmparatorluk müesseselerinin temelinden sarsılarak mahallî ve gittikçe millileşen devletlerin kurulduğu bir zamandı. İnsanların zihni, kendi ülkelerinde meydana gelen hadiselerle ve Kilisede cereyan eden kargaşalıklarla meşgul bulunuyordu. Bu sebeple, Haçlı Seferi fikri ikinci derecede kalmaktaydı. İngiltere ve Fransa felâketli *Yüzyıl Harpleriyle* meşguldü. Almanya'da devlet prestijini kaybetmiş ve zaafa düşmüştü. İtalyan devletleri, kendi aralarında rekabet ve mücadele ile ve ayrıca da hudutları dışında ticaretlerini genişletmekle meşgullerdi. Hıristiyan İspanya, *Iberik Yarımadası'nda Mağribilerle* mücadele etmek zorundaydı. *Kilisenin Babil Esareti, Büyük Şizma* ile *Konsil hareketleri*, Avrupa'nın bütün dikkatlerini üzerine çekmişti. Bütün bu hareketlerin arkasında, mütemadiyen artan bir tempoda milletlerin varlıklarını hissettikleri sezilmekteydi. Bu hadiseye ihtiyatlı hareket etmek suretiyle millileşme adını vermek mümkündür. Nitekim, artık feodal asilzâdenin mevcudiyeti gittikçe gayri meşru sayılmaya başlamıştır.

14. ve 15. yüzyıllarda değişen şartlar altında halk, mahallî derebeylerin ve dış istilâcılarının tahakkümünden kurtulmak için, kıralların himayesine girmeyi zarurî görmektedir. Böylece kıralların etrafında gruplaşmalar

çoğalır. Bazılarının “*Nasyonalizm*” diye adlandırdıkları bu hareket, herkesi kendi yurtlarının gelişmesi ve genişletilmesiyle meşgul olmaya sevk ediyordu. Bu sebeple, Haçlı seferi gibi milletlerarası bir iş birliği zihniyeti, artık gerçek âleminden gittikçe uzaklaşmıştı. İtalya’da meydana gelen bağımsız cumhuriyetler, Doğu’da Bizans’ın ortadan kalkmasıyla ele geçirdikleri pazarlar için şiddetli bir rekabet halindeydiler. Diğer taraftan, Doğu ticaretinin yollarını ellerinde bulunduran Müslüman devletlere karşı yapılacak bir harp, onların ticarî refahlarına zarar verebilir ve servet kaynaklarını kurutabilirdi. Halbuki onlar, Allah uğruna maddî menfaatlerini feda etmeye hazır değillerdi. İtalyan devletleri, Haçlı Seferleri kendi menfaatlerine uygun geldiği takdirde bunlara memnurlukla katılmışlardı. Bu sebeple Hıristiyan davasına İtalyan devletlerinin maddî yardımını sağlamak oldukça güçlü.

Muhtelif kiralıklara ayrılmış bulunan *İspanya*, *Endülüs Arap hâkimiyetiyle* mücadele hâlinde bulunduğundan onların fikrine göre, Haçlı Seferi İberik Yarımadası’nda cereyan etmeliydi. Esasen bu memleket, 1492’de *Girna*’nın sukutuna kadar, İspanya dışında bir Haçlı Seferini destekleyecek bir kudrette de değildi. *Kristof Kolomb*’u yola çıkaran sebeplerin başında, İslâmları arkadan vurmak için, Atlantik yoluyla Moğollarla temasa geçilmesi düşüncesi geliyordu. Mâzide Haçlı Seferlerini idare eden *İngiltere ve Fransa*, her iki devletin kuvvet ve kudretini kemiren *Yüz Yıl Harpleriyle* meşguldü. Nitekim Niğbolu seferini, Yüz Yıl Muharebelerinde vuku bulan kısa bir fasıladan sonra hazırlayabilmişlerdi. Diğer taraftan, Türklerin *Niğbolu muharebesinde* gösterdikleri mukavemet de, Batı-Avrupa’nın cesaretini kırmış ve Doğu-Avrupa’yı Türklerle başbaşa bırakmıştı. Zira bu muharebede Hıristiyan orduları, hemen hemen mahvedilmiş ve muharebenin ele başlığı yapan *Macar Kralı Sigismund*, hiç olmazsa bir müddet mukavemet edemeyecek bir hâle gelmişti. Nitekim az sonra, Türklere karşı yardım arayan Bizans İmparatoru *Manuel*’e bu yüzden sadece sempati gösterilmiş ve fiilî bir yardım yapılamamıştı. 15. yüzyılın başında, *Yüzyıl Harpleri* tekrar alevlenmekteydi. Görünüşte taht iddialarından başlayan *Yüzyıl Harplerinin*, 14. yüzyılın başından beri süre gelen daha derin siyasî ve iktisadî sebepleri vardı. *Yüzyıl Harplerinde* uğradığı felâketler neticesinde Fransa’da millî duygu çok kuvvetlenmiş ve 1435’de *Fransa*’nın *Burgundiya* ile anlaşmasından sonra harp, Fransızların lehine döndüğünden 1453’de Fransa harpten galip olarak çıkmıştır.

Yüzyıl Harpleri neticesinde, bu iki memlekette yeni ve millî esaslara dayanan devletler kurulur. Uzun ve yıpratıcı bir muharebeden yorgun bir

halde çıkan Fransa, artık iktisadî ve içtimai bakımdan kuvvetlenmeye çalışmış ve eskiden birinci sınıf Haçlı muharibi olan bu devlet, Haçlı Seferi bahsinde şimdi sadece teşvik edici ve dindarca sözlerle kendi hissesini savmıştır. Bütün bu siyasî karışıklıklar arasında Hıristiyan devletleri bir Haçlı Seferine imkân bulamadıktan başka, Haçlı Seferleri yapanların hareketlerindeki gurur ve samimiyetsizlik de, temsil ettikleri davanın haklı olduğu intibahı vermemiş, dolayısıyla zafere götürmemiştir. Halbuki bu devirde gerek Mısır'da ve gerek Türkiye'de yüksek vasıfta ordular bulduktan başka, Müslümanların davaya bağlılıkları da düşmanlarınkinden daha üstün bulunmuştur. Batı'da Haçlı Seferi fikrinin tamamen zayıflaması, Doğu'da hadiselerin Mısır ve Türkiye lehine cereyan etmesi neticesini vermiş, hele Osmanlıların fetihler peşinde koşan uzun kolları, Güneydoğu-Avrupa'sını enine boyuna hâkimiyeti altına almıştır. Bu suretle Geç Ortaçağ'da 14. yüzyıl Haçlıların Altın Çağı olmasına karşılık 15. yüzyıl Müslüman üstünlüğünün Altın Devrini teşkil eder.